

*До спеціалізованої вченої ради ДФ 2023-41
у Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого
61024, м. Харків, вул. Григорія Сковороди, 77*

РЕЦЕНЗІЯ

**на дисертаційну роботу Гнітія Андрія Олександровича
на тему «Міжнародно-правовий статус Європейської агенції з
прикордонної та берегової охорони»,
яка подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 293 – «Міжнародне право»**

Актуальність теми дослідження. У XXI столітті перед Європейським Союзом (далі – ЄС) постав виклик забезпечити ефективне управління Шенгенським простором шляхом реалізації концепції інтегрованого управління зовнішніми кордонами. Імплементация зазначеної концепції на рівні ЄС здійснюється переважно завдяки діяльності Європейської агенції з прикордонної та берегової охорони (FRONTEX). Оновлений мандат Агенції на підставі Регламенту № 2019/1896 спрямований посилити інституційну спроможність ЄС та його держав-членів з метою своєчасного ефективного реагування на міграційні та пов'язані з ними загрози шляхом впровадження стратегії Європейського інтегрованого управління кордонами. У зв'язку із цим потребує детального аналізу комплекс повноважень та юридична сила рішень, які уповноважена приймати Агенція, а також рівень її впливу на обсяг і характер заходів, що проводять компетентні органи держав-членів з метою протидії загрозам на зовнішніх кордонах ЄС. Крім того, наявність транскордонного елемента в діяльності FRONTEX передбачає активну взаємодію з третіми країнами та міжнародними організаціями.

Проблематика, яка розглядається у дисертації, також має важливе значення для України. Так, у Стратегії національної безпеки України, введеної в дію Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020 зазначається, що для системного захисту України від загроз національній безпеці необхідно забезпечити розвиток та удосконалення загальнодержавної системи захисту

державного кордону, зокрема шляхом імплементації європейських стандартів із прикордонної безпеки та скоординованої діяльності компетентних державних органів для системного розвитку інтегрованого управління кордонами (п. 63). Допомогу у впровадженні європейських стандартів з ефективного управління кордонами можуть надавати міжнародні інституції, однією з яких є FRONTEX. Враховуючи наявність чинної нормативно-правової бази (ст. 16 Угоди про асоціацію 2014 р. та Робочої домовленості 2007 р.), які встановлюють форми та напрямки взаємодії Агенції з Державною прикордонною службою України, важливим є дослідження практики міжнародної співпраці та формування рекомендацій щодо удосконалення механізмів міжвідомчої взаємодії. Отже, встановлення особливостей міжнародно-правового статусу Європейської агенції з прикордонної та берегової охорони становить значний теоретичний та практичний інтерес у контексті проведення роботи з подальших пошуків оптимізації процесів європейської інтеграції та перспективнабуття Україною членства в цій організації.

Тематика дисертаційного дослідження А. О. Гнітія відповідає напрямкам наукових досліджень кафедри права Європейського Союзу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого і виконана в межах цільової комплексної програми «Теоретичні та практичні проблеми сучасного міжнародного права та іноземного конституційного права» (державна реєстрація №0111U000954).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, що містяться в дисертації. Мета дисертаційного дослідження полягає у «встановленні особливостей міжнародно-правового статусу Європейської агенції з прикордонної та берегової охорони, визначенні її ролі у впровадженні Європейського інтегрованого управління кордонами та реалізації мети й цілей Європейського Союзу, розкритті специфіки її участі у міжнародних відносинах, зокрема співробітництва з Україною» (с. 5). На досягнення мети було спрямовано вісім згрупованих завдань (с. 5), які

послідовно вирішені дисертантом і зафіксовані у положеннях наукової новизни (с.7–10) та загальних висновках (с. 193-200).

Завдяки вдалому застосуванню методів наукового дослідження, дисертант зміг досягти поставленої мети. Значна методологічна роль у дослідженні належить діалектичному методу, який дозволив обґрунтувати модель організаційно-правової структури Агенції, в якій домінують міжурядові принципи управління. Історико-правовий метод надав можливість виявити еволюцію становлення та розвитку FRONTEX. Метод аналізу було застосовано дисертантом для визначення основних функцій та повноважень Агенції, а також виокремлення ключових напрямків співпраці FRONTEX із міжнародними організаціями та третіми країнами. Метод синтезу виступив методологічною основою для проведення класифікації повноважень Агенції, враховуючи їхню функціональну спрямованість. Завдяки формально-юридичному методу дисертанту вдалося встановити основні ознаки робочих домовленостей FRONTEX як документа, який визначає засади співпраці з міжнародними партнерами. Порівняльно-правовий метод дозволив врахувати досвід робочих домовленостей, укладених FRONTEX із компетентними органами третіх країн для розроблення рекомендацій щодо оновлення положень аналогічної угоди, підписаної Агенцією з Державною прикордонною службою України. Завдяки методу узагальнення автором сформульовано загальні висновки та представлено новизну одержаних результатів.

Зміст роботи характеризується точністю і логічністю викладу матеріалу, зрозумілістю та цілісністю, висновки отримали належне наукове та практичне обґрунтування. Обґрунтованість проведеного наукового аналізу та достовірність отриманих результатів базуються на ретельному аналізі емпіричної бази, яку склали міжнародні документи, установчі договори і численні акти вторинного законодавства ЄС, звіти, доповіді, аналітичні та статистичні матеріали міжнародних організацій, неурядових організацій, національних органів влади, а також аналітичні звіти.

План дисертації є логічним, відповідає змісту проблеми, що досліджується. Зміст дисертації в цілому характеризується високим теоретичним і науково-методологічним рівнем вирішення поставлених завдань.

Таким чином, наукові положення, висновки і результати, що містяться в дисертації Гнітія А. О. слід оцінити як теоретично, методологічно та емпірично обґрунтовані та достовірні.

Наукова новизна одержаних результатів. Одержані дисертантом результати дослідження характеризуються високим рівнем наукової новизни та практичною значущістю, зважаючи на те, що вони можуть бути використані як теоретичний матеріал для наукового обґрунтування проектів нормативно-правових актів щодо посилення співробітництва між FRONTEX та компетентними національними органами, насамперед Державною прикордонною службою України, а також для належного впровадження європейських стандартів із інтегрованого управління кордонами. Низка сформульованих положень мають новий характер або забезпечують суттєвий приріст знань стосовно дослідження окремих питань з запропонованої проблематики.

1. Важливе значення мають запропоновані дисертантом висновки та узагальнення щодо комплексу заходів, які мають бути проведені для удосконалення співробітництва України та FRONTEX на основі Робочої домовленості 2007 року, обґрунтованим є й висновок, що з метою імплементації європейських стандартів у сфері інтегрованого управління кордонами важливим є укладення міжнародної угоди між Україною та ЄС про розміщення персоналу FRONTEX на території України для проведення спільної оперативної діяльності.

2. Заслужують на увагу висновки дисертанта щодо класифікації функцій та повноважень FRONTEX як таких, що збагачують вітчизняну правову науку новими, оригінальними науковими рішеннями. Погоджуємося з висновками автора, що мета діяльності Агенції полягає не у заміщенні національних прикордонних відомств з охорони кордонів, а в забезпеченні їх ефективною

підтримкою, яка включає направлення компетентного персоналу, надання технічних ресурсів та фінансової допомоги.

3. Варто погодитися із дисертантом, що FRONTEX не наділений міжнародною правосуб'єктністю, тому що має обмежену автономію у прийнятті рішень, авідтак не може укладати міжнародні угоди, які встановлюють юридичнообов'язкові зобов'язання.

4. Заслуговує на увагу науковий підхід, за яким організаційно-правова структура FRONTEX відображає домінування міжурядових принципів управління, які безпосередньо впливають на характер прийнятих рішень.

5. Важливими та практично значущими є й узагальнення щодо механізмів співробітництва FRONTEX із третіми країнами, які полягають у такому: 1) операційна співпраця через регіональні мережі з обміну інформацією; 2) реалізація проектів технічної допомоги, які розпочинаються та фінансуються Агенцією; 3) взаємодія через ініціативи ЄС, які присвячені проблемам управління міграцією та кордонами; 4) діяльність офіцерів зв'язку у третій країні; 5) співпраця у межах робочих домовленостей; 6) співпраця на підставі угоди простатус.

6. Значний науковий інтерес становить розкриття дисертантом правової природи робочих домовленостей FRONTEX як актів, які найчастіше використовуються для встановлення офіційних відносин із третіми країнами для підтримання належного рівня безпеки на кордонах з метою протидії нелегальній міграції, боротьбі з транскордонною злочинністю та іншим загрозам, що мають транскордонний характер. Погоджуємося із висновком дисертанта про те, що робочі домовленості FRONTEX є актами м'якого права, які регламентують загальні рамки оперативного співробітництва та не містять юридично обов'язкових зобов'язань.

7. Дисертантом в цілому доведено, що єдиним ефективним засобом правового захисту ЄС для тих, хто став жертвами порушень в результаті незаконної діяльності FRONTEX, є судовий механізм ЄС. Варто погодитися з висновками дисертанта, що внутрішній механізм розгляду скарг у рамках

Агенції має недоліки через відсутність достатньої незалежності та неупередженості посадових осіб, які розглядають скарги, а також неможливість оскаржити ухвалені рішення.

Дисертаційна робота містить й інші положення наукової новизни, що представляють теоретичну та практичну цінність. Положення новизни, які виносяться на захист, мають виважений і глибоко науковий характер, достовірність та обґрунтованість положень дисертаційної роботи підтверджується апробацією її вагомих результатів на практиці.

Повнота викладу одержаних результатів.

Джерельна база дисертації налічує 294 найменування, з них 226 – джерела іноземними мовами.

Ключові наукові результати та практичні висновки дисертаційної роботи були викладені в 10 індивідуальних публікаціях автора, зокрема: у 4 статтях у наукових фахових виданнях України, 6 – у збірниках матеріалів наукових конференцій. Повнота викладу результатів дисертації відповідає встановленим вимогам і свідчить про достатній та належний рівень апробації отриманих результатів.

Зауваження та дискусійні положення дисертації.

В цілому позитивно оцінюючи запропоновану дисертаційну роботу, можна стверджувати, що окремі її положення мають дискусійний характер і потребують пояснень автора.

1. Досліджуючи міжнародну діяльність FRONTEx, автор зазначає, що робочі домовленості є найважливішим механізмом співробітництва Агенції з міжнародними партнерами (с. 134, 136, 150, 151). В цілому погоджуючись з висновками автора, що робоча домовленість є актом «м'якого» права, який лише встановлює загальні рамки оперативного співробітництва, не закріплюючи конкретні та юридично обов'язкові зобов'язання та враховуючи сучасний мандат FRONTEx, вважаємо за необхідне запропонувати дисертанту висловити власну точку зору щодо того, чи наділена досліджувана агенція повноваженнями приймати юридично обов'язкові рішення?

2. На сторінці 70 дисертації, розкриваючи оперативні повноваження FRONTEX, автор зазначає, що центральне місце серед них належить організації та координації спільної оперативної діяльності. Дисертант наголошує, що участь у такій діяльності можуть брати представники від різних держав та міжнародних організацій. Така наукова позиція потребує пояснення в контексті вирішення питання про розподіл завдань та відповідальності між учасниками спільної оперативної діяльності.

3. У дисертації зазначається, що FRONTEX протягом тривалого часу активно співпрацює з Україною. Разом із тим, автор не деталізує та не розкриває в запропонованій роботі питання щодо можливої зміни формату співпраці після початку повномасштабного вторгнення РФ проти України.

4. На нашу думку, сформульовані дисертантом висновки по роботі набули б ще більш належного рівня аргументації і переконливості, якщо б дисертація містила узагальнення щодо спільних та відмінних рис FRONTEX порівняно з іншими агенціями ЄС. Зокрема, у роботі можна було б більш детально наголосити на унікальності досліджуваної агенції ЄС.

Разом із тим, запропоновані для наукової дискусії зауваження та пропозиції лише підкреслюють важливість обраної тематики дослідження, не зменшуючи загальної позитивної оцінки дисертаційної роботи та значущості отриманих наукових результатів. Рецензована робота є самостійним, цілісним, завершеним науковим дослідженням, в якому отримані нові, науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують конкретну проблему науки міжнародного права. Зміст дисертації відповідає профілю спеціальності 293 – «Міжнародне право».

Загальний висновок. Дисертаційна робота виконана на високому теоретичному рівні, матеріал дисертації викладено в логічній послідовності, всі висновки отримали необхідну і достатню теоретичну аргументацію та є методологічно обґрунтованими. За своїм змістом і загальною спрямованістю дисертаційне дослідження Гнітія А. О. відповідає обраній ним спеціальності 293– «Міжнародне право», робота пройшла належну апробацію. Дисертація є

самостійною завершеною роботою, в якій відсутні порушення академічної доброчесності. Оформлення дисертації в цілому відповідає встановленим вимогам.

На підставі викладеного, можна зробити висновок, що дисертація Гнітія Андрія Олександровича на тему «Міжнародно-правовий статус Європейської агенції з прикордонної та берегової охорони», яка подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії, відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її автор - заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 293– «Міжнародне право».

Рецензент:

**Доктор юридичних наук,
доцент, професор кафедри
права Європейського Союзу
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого**

Євген БІЛОУСОВ

